

Még ma velem leszel...

Hanem még ma, velem leszel a Paradicsomban...

bevezető az ikonokhoz

A képzőművészetben az egyedi formanyelv kibontakoztatása, ezzel együtt a művész világképének kirakatba kerülése még soha nem kapott annyi hangsúlyt, mint ma. Nem csupán, hogy ellentmond annak a több évszázados elvárásnak a festők, grafikusok felé, amely szerint akkor helyes az ábrázolásmód, ha adott paraméterek szerint, adott stílusban, akár adott perspektívában készül el egy kép, de egyenesen ellenkező elvárásokat támaszt a frissen ebbe a világba belépni próbáló fiatalok felé.

A hangsúlyt itt az elvárásra fektetném. Egy mesterem a felvételi elbeszélgetésen azt kérdezte tőlem; A 21. században mitől számít műalkotásnak egy ember által létrehozott tárgy? Azt feleltem rá, attól, mert nem az, aminek látszik, hanem sokkal több. Az ikon, mint műfaj, ezeket mind felölelve, a legmagasabb szintre emeli egy kép összetettségét.

párhuzam az ikonok és a litók között.

Ebben a műfajban hagyományos módon benne van és él mindaz, amit én is meg szeretnék jeleníteni, fontosnak tartok, ha egy új alkotást hozok létre. Mert melyek is az elvárások egy ikonnal kapcsolatban? Először is legyen célja, funkciója. Ezeket a szakrális képeket gyakran használták tanúságtelekhez, továbbadták családi örökségként, védelmet tulajdonítottak neki a csatatéren, vagy a nyakukban hordták koldulás közben.

Négy képből álló sorozatomnak emlékeztető, irodalmi és esztétikai, illetve ugyancsak tanúságtevő funkciója is van. Emlékeztető, mivel a hívő ember élete minden mozzanatában próbál Istenhez kapcsolódni. Nem csupán akkor, amikor az élet szenvedéssé válik, bár akkor a legkönnyebb, hanem olyankor is, ha kirándul, vagy ha éppen grafikát készít. Irodalmi, mivel reflektál Görgey Gábor versének gondolataira, párbeszédet alakít ki velük. Esztétikai, mivel kiszakítva az egyházi és templomi „kontextusából” önálló képként működik, ahogy az ikonográfia a XX. század elejétől, és legfőképpen tanúságtevő, mivel saját Istenélményeim, tapasztalataim szolgáltak alapjául az elkészítéséhez.

Párhuzamba állítható az alkotási folyamata is az ikonokkal, hiszen ugyancsak egy imádságról van szó és többek között a litográfia, mint technika saját véleményem szerint hasonlóan tagolja az alkotás lépéseit, lelki folyamatokra osztja azt. Akár a szakrális képeknek, az imádságnak is megszámlálhatatlan formája létezik.

Az ikontábla előkészítése, alapozása körülményes folyamat, hiszen célja a lelki felkészülés. Türelemre, fegyelemre tanít, akár a kő csiszolása, finomítása. A folyamat közben kitapasztalható, mennyire lehet hibázni és az is, hogy minden hiba helyrehozható idővel. Helyre is kell hozni, hiszen a művész ebben a folyamatban Istent magát teszi láthatóvá, megérinthetővé. Lassan eszközzé válik ő maga is, már nem az ő kezében fonódik össze a hatalom, már nem rajta múlik a műtárgy sikeressége.

Bár az ikonfestés maga is egy imaforma volt, ezeknek a képeknek azért tulajdonítottak akkora jelentőséget, mert a festők maguk is munkájuk kezdete előtt elmondtak egy fohászt az Úrhoz. Úgy tartják, erre válaszul kapták az erőt, hogy kezük nyomán hatalommal bíró képek születhessenek.

alkotók hasonló módszerekkel

hagyományos ikonográfia és újító, abból merítkező alkotások párhuzama
gondolatok még a saját alkotásomról a témában

az ikon újjászületése

Az ikon új világszemléletet ad. A szakirodalom szerint, ha az egyházművészetet összességében szemléljük, az az alkotóművészekről a létező minták passzív követését kívánja meg. Az ikonfestészi kánon pedig tudatosan törekszik arra, hogy a művész az önátadás révén valósítsa meg önmagát. Így valóban úgy tűnhet, hogy az egyéniség hangsúlyozása háttérbe szorul, azonban az igaz cél az, hogy fölülemelkedhessen azon, ami őt másoktól elválasztja, ezzel egységet, hálót alkot és nem csupán képet.

A modern világban ezeknek az alkotásoknak a szerepe is ártértékelődik, átrendeződik. Egyrészt múlt- hordozóként ismerik őket, másrészt „képteológia”-ként. Az egyik a másikból következik, hi-

szen ha én, mint kívülálló, találkozom az ikonográfiával, megismerem általa a teológia hagyományait, majd ha azt megismertem, ennek jelenlétében elkezdhet működni bennem az Élet.

Az ikon eközben ablak is. A látható világ és az evangélium perspektíváját, illetve a bűnös és színeváltozott világot állítja szembe egymással. Eképpen változhatott meg az én szemszögemből ez a tulajdonsága is ennek a műfajnak. A fekete-fehér ábrázolás pont arra mutat rá, hogy a kép, ha ablak is, még erre a világra tekint. Nem helyezi magát magasztosabb szerepbe, mindinkább próbál hiteles maradni.

Egy újabb jellemzője az ikonok sajátosságának, melyet én nem követtem, hogy az Isten nem csupán be van vonva az alkotófolyamatba, de az eredményt nagyrészt Neki tulajdonítják a művészek. Egy példa erre mondjuk, ha a seriatéi kápolna ikonosztáza elkészül, az azt megfestő Adolf Ovcsinnyikov nem a maga vállát veregeti meg, hiszen a saját sikerességét nagyjából 10 százalékra becsüli és a maradék kilencvenért hálát ad az Istennek. Mai értelemben ilyesfajta egyházművészetről már nem tudunk és nem is kell beszélnünk.

Mivel a sorozatom csupán alkotófolyamataiban követi ezeket a módszereket, nem pedig témájában, ábrázolásmódjában, nem sorolható be ebbe a kánonba természetesen, azonban nem is törekedtem erre. Fontosnak tartottam ezt az önátadást lecsökkenteni olyan mértékűre, amely még nem nyomja el a szabadságot, hanem inkább felemeli azt.

A teológia hagyományaira alapuló művészet folyamatosan megújul, minden egyes művésszel, aki bekapcsolódik a hálójába. Célja nem csupán adekvát fogalmat, közvetlen ismeretet adni egy általános hitvilágról, hanem feltárni és közelebb hozni ezeket a titkokat és itt az egyénnek igen is súlyos, felelősségteljes szerepe keletkezik.

A szimbólumrendszerek megalkotásának szerepe, jelentősége

A szimbólumrendszerek megszületése egy kultúra szerveződéséhez, sokszor csoportazonosulás kifejeződéséhez asszisztál. Mivel sokszor érintkeztek egymással a különböző társadalmak, ezért szimbólumaik ugyanúgy fedhetik egymást, akár bizonyos szavak a nyelvezetükben (a nyelv és írás maga is szimbólumrendszer).

Azonban az egész jelenség háttérében egy egyszerű motiváció áll. Az ember kapcsolódni akar. Másokhoz, önmagához, akár Isterhez is és e cél érdekében folyamatosan szimbólumokat alkot. Ezen a vonalon továbbhaladva, ha minden ember folyamatosan létrehoz saját jelképeket, tudattalanul mindannyiunknak készül az egyéni szimbólumrendszerünk. Tudatosan elkezdni, felépíteni ezt a formanyelvet már nehezebb.

Technikai rész

A litográfia az egyik legösszetettebb sokszorosító grafikai eljárás. Népszerű volt a plakátművészetben, egyszerű nyomtatási folyamata miatt, azonban a kő előkészítése körülményes és időigényes. Többek között azért bonyolult technikaként tartják számon, mert az erre a célra használt szénsavas mészkő felszíne rendkívül érzékeny, hamar reagál a vele érintkező zsíros anyagokra.

Ezt a kötömböt egy másik segítségével jól lecsiszolva teljesen sík felületet kapunk. Erre már magát a rajzot visszük fel különböző zsírt tartalmazó anyagokkal. A kréta illetve a tus a leggyakrabban használt eszközök erre a célra, továbbá más higítóanyagokkal fel lehet oldani ezek töménységét, így széles tónusskálát hozva létre.

A még ma velem lesz... című sorozatomhoz felhasználtam az előző bekezdésben felsorolt összes eszközt. Vázlatot előre nem készítve, azonnal a kőre skicceltem fel a képek kereső vonalait, hogy azok dinamikusabbá tegyék a jeleneteket. Fontos volt ennél a szakasznál a gesztusok érzékeltetése és a kompozíció összeállítása. Céлом az volt, hogy az elképzelt momentumok frissen kerüljenek közvetlenül a kőre.

A kompozíció három szintre osztható. Ha a szemlélő távolabb áll a helyesn installált sorozattól, mint két méter, a négy nyomat egy keresztte áll össze a szemében. Ezek a képek azonban sokféle sorrendben variálhatóak. Elhelyezhetőek úgy, hogy esztétikailag helyesnek tűnjenek, az összkép attól még nem lesz látható.

Majd egy méterrel közelebb jön és így észreveheti, hogy a nagy kép több kisebb keresztből áll ös-

sze, amelyeket inak, illetve egy bordakosár tartanak egyben. Ezek a kisebb keresztek csupán a két szélső oldalon zárják le a formát, vízszintesen keresztfát imitálva, mindenhol máshol átnyúlnak a következő lapra. Közös jellemzőjük még, hogy alapzatuk a középső, egyben legnagyobb kereszt kivételével, egyik grafikán sem látható, mégis stabilan állnak és összetartják a négy képet. Ebben, bár nem egy szembeütő szimbólum, mégis benne van a szabadság és a nyitottság.

Ha a szemlélő elszánja magát, hogy ennél is jobban belemerüljön a részletekbe és megáll a kép előtt, a keresztek összetartó fekete inak között apró jeleneteket fedezhet fel. Ezek a képek számos közös motívumot tartalmaznak. A legfontosabb jellemzőik, hogy mind egy személyes történetet állít szembe egy annak megfelelő bibliai párhuzammal, hogy mindegyik jelenethez a saját mozdulataimat, mint egy torz önarcképet használtam fel, illetve, hogy ezeket a mozdulatokat két figura egy másodperccel eltérő helyzetének összemosásával ábrázoltam. Ez utóbbi módszert nem csupán a képek dinamikusabbá tételének céljából alkalmaztam, hanem a mesélés sikerességére is így segítettem rá.

A kompozíció középpontjában elhelyezkedő keresztre egy rajzolt papírcetlin Görgey Gábor verse van odaszegezve, ahogy az a szenvedéstörténetben is megjelenik, hiszen a Megváltó nevét szögezték erre a helyre. A vers zárógondolata nem csupán ennek a litográfiásorozatnak a címe, hanem ez a mondat volt Krisztus halála előtti utolsó ígérete a jobb oldalán megfeszített bűnös ember felé. Még ma velem leszel a Paradicsomban, vagyis a kegyelem üzenete ez az utolsó utáni pillanatban is. Ennek a keresztfának az aljában magát a szeretetet akartam ábrázolni. Simone Weil szerint Isten szeretete csakis a másik emberen keresztül tapasztalható meg igazán. Az emberek közötti szeretetteljes kapcsolatok minden variációját jelenítettem meg stilizált alakokkal, lehetővé téve hogy bárki bármelyik alakkal együttérezhessen.

Miután a vázlat feliskiccelésével elkészültem, még ugyancsak krétával mélyítettem el a tónusokat a legapróbb részletekben. Ügyeltem arra, hogy a legapróbb üres teret is kitöltssem, minden nagyobb fehér folt át legyen húzva egy szürke vonallal. A középkori vallásos babona szerint, ha egy telerajzolt lapon kopár hely marad, oda be tud szökni a gonosz lélek.

Ezzel az eszközzel a második szintre rangsorolt, erőteljesebbnek szánt keresztmotívumokhoz nem nyúltam. Tömény litográfia tussal átrajzoltam a jelenetek részleteit, külön figyelmet fordítva az alakok mozdulataira. Desztillált vízzel hígítottam ezt az anyagot, majd lavírozó technikával a keresztekre is felvittem, így akvarellszerű textúrát próbálva kicsiholni a felületből. Ugyanezzel az vízfesték jellegű módszerrel futottam át még egyszer a sok parányi kép, krétával előkészített tónusain, így egységesítve az összhatást.

Az inak kitöltéséhez már nem éreztem szükségét a lavírozó technika alkalmazásának. Ezen a ponton már mind a négy kép zizegett a rengeteg kirajzolódó ecset, toll és krétahegy nyomától, ezért az kapcsolódó motívumnak szánt inakat és bordakosarat koncentrált tussal telítettem fel. Ezek az ornamentumként funkcionáló elemeken meg akartam mutatni a feszültséget, azt, ahogy szinte szétszakadnak a keresztek súlya alatt, hiszen azok sok irányból többféleképpen húzzák őket. Az egység, hogy mindezek ellenére stabilan kitartanak, szintén egy saját szimbólum. A testrészekre emlékeztető ábrák magának Krisztus testének metaforája, amely szenved, tűr és nem szakad el. A jelenetek pedig ezt a testet hasogatják, taszítják mindjobban.

Az említett kis történetrészletek is három kategóriába sorolhatóak. Először is vannak az allegóriák, amikor nem egy implicit történet, hanem inkább egy szakrális tárgy került a középpontba. A behelyettesített evangéliumi részletek, melyek azért jöttek létre, mert én személyesen közel állok, közel érzem magam az egyik szereplőhöz, azonban nem fogalmaztam át a körülményeket. Úgy ábrázoltam ezeket a jeleneteket, ahogyan konkrétan játszódhattak a képzeletünk szerint. A harmadik kategória a kontextusukból kiemelt elbeszélések. Ezek talán számomra a legmélyebb, legtöbb jelentőséggel bíró képek. Magukat a kardinális részleteket személyes motívumokkal egészítettem ki, amelyek lehetnek helyszínnek, meghatározó emberek, illetve akár a cselekmény megváltoztatása saját tapasztalataim szerint.

Az első kategóriába három apró kép tartozik, az összképet nézve a keresztfá három vízszintes lapján, mindegyiken egy-egy. A baloldali legszélső sötét jeleneten egy árnyék látható egy megvilágított ajtóban, s mikor az alak kinyújtja kezét a sötétbe, akkor válik láthatóvá. Ez a sötétség és világosság egymáshoz való viszonyáról szól, arról, hogy ahol az egyik jelen van, ott megjelenik a másik is.

A középső nyomaton az írás baloldalán található egy díszes kehely, és egy olcsó műanyag pohár, amelyek deik egymást. A kéz ezeket éppen a magasba emeli, azonban nem kivehető, hogy éppen melyiket is fogja. Ez a szerénység allegóriája is lehet, de talán a szegény is megjelenhet már, előfu-

táráként a harmadik, jobb oldalt legalul szélén található utolsó, ebbe a kategóriába illeszkedő képeknek. Az utolsó allegória háttérében egy hegy tetején álló alak látható, a másik szereplő pedig a hegy lábánál felénk fordul. Ez a hátatfordítás a hegyi beszédőtől való eltekintés. Nem parancsok megszégyesése, annál súlyosabb, hiszen maga a lélek gondolkodásmódja változik meg általa.

A behelyettesített történetekből fordul elő a legtöbb számban a nyomatokon, összesen öt darab. Balról haladva egymás alatt rögtön hármat is megfigyelhet a szemlélő. Legfelül található Mária és Márta története, azonban Mária nem kapott helyet a képen. Mártán van a hangsúly, aki a mellette beszélő Jézust (sötét alak baloldalt), figyelmen kívül hagyva takarít. Alatta a tékozló fiú tanításából kiragadott részletet lehet megfigyelni, azon belül is azt a pillanatot, mikor megérkezik a hosszú útról és lehajtott fejjel kegyelmet kér. Az atyát szándékosan nem láthatjuk, ugyanis a kérdés az, ott áll-e egyáltalán. Vár-e és ha igen, befogad-e. Utolsóként ezen a nyomaton, legalul hitetlen Tamás sokszor ábrázolt momentumát, a sebbe nyúlást vehetjük észre. A figura, aki én vagyok, a sebesült, mégis feltámadt Krisztushoz képest nagyon apró, mégis ő vonja kérdőre a hatalmasabbat. Itt sincs teljes valójában jelen azonban a másik, arca, keze, testének többi része kilóg a jelenetből, csupán oldala és bordái rajzolódhatnak ki, rajtuk a seb. Ez a kép is rávilágít arra, hogy a kétely ebben a helyzetben vajon jogos-e.

A középső litográfián egy, ebbe a kategóriába sorolható jelenet található, a felirat másik oldalán. Itt a cethal gyomrába nyerhetünk betekintést Jónás tanításának részleteként. Az evangélium azt írja összefoglalva röviden, hogy az Isten oda küldheti az embert, ahova szeretné, és ha ellenkezik, a szabad akarát nevében, akkor lesúlyt rá. Ez engem, még ha jó cél érdekében történik is, mindig megijesztett. Itt saját magamat rajzoltam a hal belébe, a háttérben látszódnak az állat bordái, az alak mellett, pedig tálak, ételekkel, merthogy valójában a figura túszként van fogva tartva a felszabadító Úr markában.

Az utolsó rajz a jobb oldali nyomaton található. Támár történetét meséli el, amely egy mocskos, gusztustalan, mégis számomra sokat bizonyító részlet a Bibliából. Tanulsága az, hogy egy nő minden rendelkezésére álló eszközt felhasznál, még ha nincs is túl sok neki, hogy megvédje az igazát az őt eltipró férfiakkal szemben. Becsapja volt férjeinek édesapját, aki elűzte a házából. Az érdekes számomra még ebben az elbeszélésben, hogy Isten nem jár közben, mikor megtörténik a baj. Megfigyelőként van jelen, hiszen tudja, hogy Támár gyermekének érvonalából majd később Jézus maga fog megszületni. Hagyja megtörténni a szükséges rosszat, mert egy nagyobb jót küldd cserébe.

A harmadik kategóriába tartozó képek a versrészlet fölött található jelenetek, közöttük is a legnagyobb az Ábrahám áldozata. Ez a tanítás visszatérő központi témája a gondolataimnak, hiszen a fő kérdése az, mit vár el tőlem Isten? Sőt, nem csak, hogy mit vár, mit kér, és ha kér, viszont én nem akarom odaadni neki, vajon erővel elveszi? Előfordulhat, hogy a szeretteink, a kedves dolgaink elvesznek maguktól. Elveszhetnek, mert mi hagyjuk őket elveszni akaratlanul. Talán a legegyszerűbben megemészthető verzió az a változat, hogy tényleg elveszik tőlünk. A képen jobb oldalon lent ezért én, mint Ábrahám kést szorongatva ülök a földön. A figura föllátni sem képes, nemhogy még odaadni az Úr kedvéért azt akit, amit szeret. Az áldozati oltáron ülő figurába villám csap, az Isten nem tűrte ezt a hűtlenséget. A szemlélőhöz legközelebb egy angyal áll, lehajtja fejét. Az ő dolga lett volna szólani Ábrahámnak, hogy engedje le a kezét és inkább mégsem kéri az atya a számára legkedvesebbet. Így valójában, ha a földön ülő figura odaadóbb és önzetlenebb, mindent megtarthatott volna.

Az előbbi jelenet jobb oldalán található Péter árulása ugyanúgy szokásos környezetéből kiemelve egy kocsmái háttérrel. A figura kakassal a vállán sétál, amely a harmadik árulásának bekövetkezésekor kezd el rikácsolni. A képen látható, hogy már neki is készül, pár pillanat múlva rázendít, csupán az utolsó hűtlen mondat elhangzására vár. Az alak sorsa meg van pecsételve, hiszen árulását előre megjövendölte Krisztus. Érdemes-e így törekedni a jóra, ha valójában nem mi döntjük el, bűnösök leszünk-e vagy sem?

Utolsó, legfelül található rajz Éva tanítása. A képen az első nő az alma után nyúl, miközben Ádám a háttérben a fának támaszkodik, hogy annak ágai mindinkább elérhető távolságba kerüljenek. Bár a párja buzdítja, Éva többé nem szomjazik a tudásra, sanyarú sorsába beletörődve fekszik a földön olyan régóta, hogy a tudás gyümölcse is férges lett idő közben. A tudás sokszor rosszabb, mint a nem tudás és aki tudatlanságban, egyszerűen akarja elfogadni az életet, arra nem lehet rátukmálni, hogy mindent megértse.

A jeleneteken túl még foglalkoznom kell a verssel, amely központi elemként van jelen a litográfia sorozaton. Összefoglalva itt a jelenlét a kulcsszó, jelen van a vers, és jelen van benne egy válasz. Válasz az összes kételyre, kérdésre, amely a felsorolt elbeszélések alapján felmerült. Ez a válasz

biztonságot ad a bizonytalanságban, mert egyszerűen és tisztán, minden körítés nélkül van jelen. Nem kell rá várni, nem kell érte változni. Még ma velem leszel a Paradicsomban, mindennek ellenére. Párbeszéd, hiszen ezt a másik félnek is akarnia kell. Szükség van az ember igenjére, hiszen az ember szenved, az út fájdalmas, de ugyanakkor van lehetősége elfogadni egy ígéretet, amely állandóan jelen van.